

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคที่สภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากและมีการปฏิรูประบบบริการสุขภาพ รวมทั้งการแปรสภาพโรงพยาบาลรัฐเป็นโรงพยาบาลอิสระภายใต้การกำกับของรัฐ โรงพยาบาลจำเป็นต้องใช้นวัตกรรมในการบริหารจัดการ เพื่อหารูปแบบใหม่ในการให้บริการทางสุขภาพและจึงเป็นโอกาสให้พยาบาลวิชาชีพในฐานะที่เป็นผู้บริหารที่มีจำนวนมากที่สุดของโรงพยาบาล ได้มีการแสวงหาแนวทางใหม่ในการให้บริการที่มีคุณภาพแต่ต้นทุนต่ำหรือสร้างบริการพยาบาลรูปแบบใหม่และสามารถดำเนินการอย่างอิสระในฐานะผู้ประกอบการหรือผู้ประกอบการวิชาชีพอิสระที่เป็นเจ้าของกิจการได้ด้วยตนเอง (Entrepreneurs) (White & Begun, 1998 : 40-41) ซึ่งสิ่งที่จำเป็นสำหรับการเป็นผู้ประกอบการอิสระนั้น คือ ทักษะในการจัดการ (Management Skills) (Bhide, 1994) ทั้งนี้พยาบาลวิชาชีพที่ก้าวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการพยาบาลอย่างอิสระ จำเป็นจะต้องมีทักษะและความรู้ในด้านการบริหารจัดการเป็นหลักสำคัญ อันประกอบไปด้วยการใช้ศาสตร์ทั้งทางด้านการบริหารการพยาบาล การเงิน และการธุรกิจ ซึ่งรวมถึงด้านการตลาดด้วย (อุดมรัตน์ สงวนศิริธรรม, 2537 : 90) เพื่อการดำเนินกิจการที่จะต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งความเสี่ยงด้านการเงินและด้านวิชาชีพ ในขณะที่เดียวกันกับการนำธุรกิจให้ไปถึงความสำเร็จ ทั้งทางด้านการเงินและทางวิชาชีพเช่นเดียวกัน (Finkler & Kovner, 2000)

เหตุที่พยาบาลมีโอกาสที่จะเป็นผู้ประกอบการได้ด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ ประการแรกการศึกษาของพยาบาล เน้นการดูแลแบบองค์รวม (Holistic Care) ให้แก่ บุคคล ครอบครัว และชุมชน จึงสามารถมองเห็นภาพกว้าง ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการริเริ่มประกอบการ ประการที่ 2 การแปรสภาพโรงพยาบาลรัฐเป็นโรงพยาบาลอิสระ การลดขนาดขององค์กรและภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอย ไม่แน่นอน อาจทำให้พยาบาลในโรงพยาบาลรัฐและเอกชน เผชิญกับภาวะการเลิกจ้างงาน ประการที่ 3 การเพิ่มจำนวนของผู้ประกอบการสตรีมีมากขึ้นทั่วโลก เนื่องจากได้รับการยอมรับในความสามารถและสิทธิสตรีมากขึ้น นับตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการประกอบการของสตรี พบว่าสตรีเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประสบความสำเร็จในการเป็นเจ้าของธุรกิจ (Roggenkamp &

White,1998; Licuanan, 1992) ซึ่งพยาบาลวิชาชีพทั่วโลก ส่วนใหญ่ล้วนเป็นสตรี จึงเป็นโอกาส และมีแนวโน้มให้เปลี่ยนแปลงบทบาทก้าวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการพยาบาลอิสระ

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้ประกอบการพยาบาลอิสระได้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก แต่ยังไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน เท่าที่ประจักษ์มีความหลากหลาย และมีการจัดการด้านบริการพยาบาลในหลายรูปแบบ เช่น พยาบาลที่เป็นเจ้าของกิจการ ดำเนินการเกี่ยวกับ สถานที่ดูแลผู้สูงอายุ (Home Health Care) สถานดูแลเด็ก (Child Care) โรงพยาบาล คลินิกสำหรับปรึกษาสุขภาพจิตโดยพยาบาลผู้เชี่ยวชาญทางจิตวิทยา ผู้จัดการผลิตภัณฑ์ทางสุขภาพต่างๆ ประกอบด้วย ชุดผู้ป่วย ชุดพยาบาล และชุดเตรียมก่อนผ่าตัดในเด็ก และบริษัทที่รับดำเนินงานฝึกอบรมสำหรับบุคลากรทางสุขภาพ รวมถึงบรรณาธิการหนังสือทางการแพทย์หรือทางสุขภาพที่ดำเนินงานและเป็นเจ้าของเอง เป็นต้น (Lynda & Margo,1994 : 44 ; Joel,1994: 7) ซึ่งก็มิได้หมายความว่า ผู้ประกอบการพยาบาลอิสระเหล่านี้ จะประสบความสำเร็จบนเส้นทางธุรกิจและทางวิชาชีพไปพร้อมๆ กันได้ทุกคนเสมอไป แต่ยังมีปัจจัยหลายอย่างที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมและการขยายบทบาทก้าวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการพยาบาลอิสระได้ อาทิเช่น ประสบการณ์ชีวิตภูมิหลังในวัยเยาว์ ความสัมพันธ์กับบิดาและมารดา สถานภาพทางสังคม การศึกษา อายุ เพศ ลักษณะพิเศษส่วนบุคคล การศึกษา ประสบการณ์การทำงาน สภาวะแวดล้อม สิ่งจูงใจ สิ่งที่น่าสนใจ (Hisrich & Peters, 1998 ; จอห์น บี ไมเนอร์ , 2541) อุปสรรค นอกจากนี้ยังรวมถึงขั้นตอนในการประกอบการ อันได้แก่ กระบวนการบริหารจัดการ ตั้งแต่การริเริ่มประกอบการ การทำแผนธุรกิจ ความรู้ด้านกฎหมาย การแก้ไขอุปสรรค การวิเคราะห์และประเมินโอกาสเพื่อจัดการกับความเสี่ยงต่างๆในการสร้างธุรกิจการพยาบาลอย่างอิสระ เป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการประกอบการที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จได้ (Thomson, 1999 : 4)

ในบริบทสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จากอิทธิพลของโลกตะวันตกและการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การสื่อสาร การคมนาคม การแข่งขันทางการตลาด การนำเทคโนโลยีมาใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ค่านิยม และพฤติกรรมของสังคมไทย ประกอบกับประชาชนได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ มีผลต่อการย้ายถิ่นฐาน โดยเฉพาะจากชนบทสู่สังคมเมือง ครอบครัวขาดความอบอุ่น เกิดภาวะเครียด ตามด้วยปัญหาสุขภาพจิตและปัญหาสุขภาพที่มีผลกระทบจากสังคมมีแนวโน้มสูงขึ้น แม้จะมีแผนพัฒนาการสาธารณสุข ซึ่งกำหนดไว้ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 ที่เน้นให้ความสำคัญในการสร้างหลักประกันสุขภาพให้มีความครอบคลุม โดยพัฒนาระบบบริการสุขภาพที่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนที่มากขึ้น และเน้นการดูแล

สุขภาพแบบองค์รวม ตั้งแต่เริ่มเกิดมีชีวิตไปจนตลอดแต่ละช่วงวัย โดยเฉพาะความต้องการดูแล ต่อเนื่องที่บ้าน เนื่องจากปัญหาสุขภาพของผู้ป่วยเรื้อรัง และปัญหาสุขภาพในผู้สูงอายุมีมากขึ้นใน สังคมไทย ค่าใช้จ่ายที่แพงขึ้น ผู้ป่วยต้องถูกจำหน่ายออกจากโรงพยาบาลเร็วขึ้น เป็นผลให้ ต้องการการติดตามดูแลต่อเนื่องที่ยาวนานในครอบครัวและชุมชน นอกจากนี้ ยังต้องการดูแลจาก ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะทาง ในผู้ป่วยที่มีปัญหาซับซ้อนในการดูแล ซึ่งต้องอาศัย เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามามีบทบาทในการรักษาและจำเป็นต้องได้รับการดูแลจากผู้ให้บริการที่มี ความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางมากขึ้น ซึ่งพยาบาลเป็นบุคลากรหลักที่ปฏิบัติงานตอบสนองการ บริการสุขภาพดังกล่าว และจากการสำรวจการปฏิบัติงานของพยาบาลในสถานบริการสุขภาพทุก ระดับเป็นที่ประจักษ์ว่า งานบริการพยาบาลในทุกระดับนั้นเป็นที่ต้องการของประชาชน (ทัศนา บุญทอง, 2542) จึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูปทั้งในด้านกำลังคน ศักยภาพ และระบบบริการการ พยาบาลเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งของการปฏิรูป คือ การพัฒนาและ ส่งเสริมการปฏิบัติอย่างอิสระของพยาบาลวิชาชีพ โดยสามารถให้บริการสุขภาพและเกี่ยวข้องกับการ ให้บริการสุขภาพในลักษณะของผู้ประกอบการอิสระ ประกอบกับนโยบายรัฐบาลปัจจุบันที่ให้การ สนับสนุนการประกอบธุรกิจขนาดกลางย่อม ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจขนาดย่อม พ.ศ.2543 ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นโอกาสให้พยาบาลได้แสดงศักยภาพอย่างเต็มที่ทั้งในด้านการ ปฏิบัติเชิงวิชาชีพและเชิงธุรกิจได้ในขณะเดียวกัน ในอีกบทบาทหนึ่งที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อ สังคมได้กว้างขึ้น ด้วยการขยายบทบาทเป็นผู้ประกอบการพยาบาลอิสระ

จากสภาพการณ์ดังกล่าวจึงทำให้น่าสนใจศึกษากรณีตัวอย่างของผู้ประกอบการ พยาบาลอิสระที่สำเร็จการศึกษาวิชาการพยาบาลเป็นพยาบาลวิชาชีพ ที่เป็นผู้ริเริ่มการประกอบ การพยาบาลอิสระโดยเป็นเจ้าของกิจการเอง ซึ่งมีการใช้ศาสตร์ทางการพยาบาลในการประกอบ การอิสระเป็นหลักสำคัญอยู่ในปัจจุบัน เพื่อที่จะศึกษาวิจัยในแง่มุมต่างๆ ของตัวอย่างผู้ประกอบการ พยาบาลอิสระที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทย ณ ขณะนี้ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนา แนวทาง แนวปฏิบัติ รวมถึงบทบาทของพยาบาลวิชาชีพในอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับการสร้างสรรค์ สังคมและวิชาชีพ กับบทบาทอิสระที่ชัดเจนและมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาปัจจัยนำและปัจจัยเอื้ออำนวยของผู้ประกอบการพยาบาลอิสระ
2. ศึกษาการจัดการของผู้ประกอบการพยาบาลอิสระ
3. ศึกษาปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งการแก้ไขปัญหาของผู้ประกอบการพยาบาล

อิสระ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลและส่งผลต่อบทบาทการเป็นผู้ประกอบการพยาบาลอิสระ จากประสบการณ์ชีวิตทั้งในอดีตที่มีอิทธิพลต่อการเป็นผู้ประกอบการพยาบาลอิสระหรือเจ้าของธุรกิจบริการพยาบาลของพยาบาลวิชาชีพได้ในปัจจุบัน โดยศึกษารายละเอียดในเนวหลักเกี่ยวกับ ครอบครัว การได้รับการอบรมเลี้ยงดู ความสัมพันธ์กับบิดามารดา และบุคคลรอบข้าง สถานภาพของสังคม การศึกษา ค่านิยมส่วนบุคคล ประสบการณ์การทำงาน ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการก้าวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการพยาบาลอิสระ การจัดการทั้งด้านการวางแผน การจัดระบบงาน การอำนวยความสะดวก และการควบคุมงาน ในขั้นตอนตามลักษณะของการประกอบการอย่างอิสระ จวบจนปัจจุบันกับการดำเนินกิจการที่เป็นอยู่ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรครวมทั้งการแก้ไข โดยศึกษาเป็นกรณีศึกษา จำนวน 5 ราย คัดเลือกจากพยาบาลวิชาชีพที่ประกอบอาชีพพยาบาลมาก่อนไม่น้อยกว่า 5 ปีและดำเนินการประกอบการพยาบาลอย่างอิสระมาไม่น้อยกว่า 5 ปี มีจำนวนผู้ให้บริการประจำในทีมที่เป็นพยาบาลวิชาชีพไม่น้อยกว่า 3 คน โดยยังใช้องค์ความรู้ทางการพยาบาลเป็นหลักในการดำเนินการ รวมทั้งมีความพร้อมและยินดีที่จะให้ผู้วิจัยทำการศึกษา

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยเชิงประจักษ์โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาในครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่สนใจคุณลักษณะและความหมายของพฤติกรรม หรือปรากฏการณ์ของมนุษย์ในสังคม จากสภาพแวดล้อมที่เป็นความจริง โดยไม่ใช้เกณฑ์ของผู้วิจัยไปตัดสินหรือให้ความหมายแก่พฤติกรรมของผู้ที่ถูกวิจัยหรือกรณีศึกษาแต่เพียงอย่างเดียว การวิจัยเชิงคุณภาพจะศึกษาเรื่องราวจากสภาพแวดล้อม ทำให้เกิดตัวแปรจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้การวิจัยลักษณะนี้จึงต้องทำกับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก และเฉพาะกรณีในเชิงประจักษ์

อนึ่ง การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาประวัติชีวิตและประสบการณ์ของกรณีศึกษาเพื่อค้นหาปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้ออำนวยและจัดการในการประกอบการพยาบาลอิสระของกรณีศึกษา ซึ่งจำเป็นต้องศึกษาประวัติชีวิตตั้งแต่วัยเด็กถึงปัจจุบัน โดยจรรยาบรรณและคำสัญญาผู้วิจัยจำเป็นต้องปกปิดนามจริงของกรณีศึกษา นามผู้เกี่ยวข้องตลอดจนชื่อสถานประกอบการ โดยใช้เพียงนามสมมุติแทนทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อมิให้เกิดผลกระทบแก่เจ้าของประวัติและผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. **ผู้ประกอบการพยาบาลอิสระ** หมายถึง พยาบาลวิชาชีพผู้ริเริ่มและเป็นผู้ประกอบการพยาบาลอิสระตามขอบเขตของ พ.ร.บ. สถานพยาบาล พ.ศ.2504 และ พ.ร.บ.วิชาชีพพยาบาลและผดุงครรภ์ พ.ศ. 2528 โดยอาศัยความรู้ในศาสตร์การพยาบาลและการบริหารการพยาบาล เป็นหลักในการดำเนินงานและจัดให้บริการ

2. **ปัจจัย** หมายถึง ลักษณะหรือองค์ประกอบของสิ่งที่โน้มนำและส่งเสริมให้พยาบาลวิชาชีพสามารถประกอบการบริการสุขภาพอย่างอิสระได้ประสบผลสำเร็จ จำแนกออกเป็น 2 กลุ่มปัจจัย คือ ปัจจัยนำและปัจจัยเอื้ออำนวย ดังต่อไปนี้

3.1 **ปัจจัยนำ** หมายถึง ลักษณะของตัวแปรในอดีตที่มีอิทธิพลในการกล่อมเกล่าและพัฒนาพยาบาลวิชาชีพให้ก้าวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการพยาบาลอิสระ ได้แก่ ประวัติกฎหมายหลังทางครอบครัว การศึกษาและการฝึกอบรม การประกอบอาชีพ ชีวิตครอบครัว สภาพแวดล้อม ค่านิยมส่วนบุคคล

3.2 **ปัจจัยเอื้ออำนวย** หมายถึง ลักษณะของตัวแปรที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้พยาบาลสามารถริเริ่มและประกอบการพยาบาลอย่างอิสระได้สำเร็จ รวมถึงการเรียนรู้สั่งสมประสบการณ์ อายุและเพศ คุณลักษณะพฤติกรรมส่วนบุคคล ทักษะด้านการบริหาร แหล่งทุน โอกาสต่างๆ การมีพี่เลี้ยง การมีผู้สนับสนุนในครอบครัว นโยบายรัฐบาลและอิทธิพลจากผู้อื่น

3. **กระบวนการบริหารจัดการ** หมายถึง วิธีการและขั้นตอนในการปฏิบัติกิจกรรมของพยาบาลผู้ประกอบการอย่างอิสระ ด้านการวางแผน การจัดระบบงาน การอำนวยความสะดวก และการควบคุมงาน สำหรับการดำเนินงานทั้งด้านบุคคลากร ด้านเทคโนโลยีและวัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งด้านงบประมาณ ซึ่งได้กำหนดคำจำกัดความไว้ดังต่อไปนี้

3.1 **การวางแผน** หมายถึง กิจกรรมที่ผู้ประกอบการพยาบาลอิสระ ปฏิบัติในการเตรียมการดำเนินงานไว้ล่วงหน้าว่าจะทำกิจกรรมเกี่ยวกับบุคคลากร เทคโนโลยีและวัสดุอุปกรณ์ การวิเคราะห์และประเมินโอกาส การวางแผนธุรกิจ การกำหนดทรัพยากรที่ต้องการ และการจัดการผลลัพธ์ที่เกิดจากความเสี่ยงต่างๆ

3.2 **การจัดระบบงาน** หมายถึง กิจกรรมที่ผู้ประกอบการพยาบาลอิสระปฏิบัติในการจัดระเบียบการปฏิบัติงาน เพื่อให้งานดำเนินไปตามแผน ซึ่งประกอบไปด้วยกิจกรรม ดังต่อไปนี้คือ การกำหนดสายการบังคับบัญชา การกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบ การมอบหมายงานในการให้บริการ การดูแลจัดวัสดุและอุปกรณ์ และการจัดระบบงบประมาณในการให้บริการ

3.3 การอำนวยความสะดวก หมายถึง กิจกรรมที่ผู้ประกอบการพยาบาลอิสระใช้ในการสนับสนุนเพื่อการนำแผนการจัดระบบไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและแนวร่วมเดียวกัน โดยประกอบด้วย การสั่งงาน การประสานงาน การนิเทศงานและการจูงใจ

3.4 การควบคุมงาน หมายถึง กิจกรรมที่ผู้ประกอบการพยาบาลอิสระดำเนินการกำกับดูแล การตรวจสอบ การติดตาม และการค้นหาอุปสรรค เพื่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแผนการปฏิบัติงาน ให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ รวมทั้งในด้านการประเมินผลการพยาบาล และการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในการประกอบการ

4. อุปสรรคและการแก้ไข หมายถึง ลักษณะสภาพของปัญหาและความเสี่ยงหรือสิ่งติดขัดที่ทำให้การดำเนินการประกอบการเกิดความไม่ต่อเนื่อง เช่น สภาพการเงินทุนหมุนเวียนติดขัด เกิดการปฏิบัติการพยาบาลที่นอกขอบเขตมาตรฐานวิชาชีพ หรือขาดแคลนบุคลากร เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในทุกๆระยะของการดำเนินการประกอบการ และได้รับการบำบัดหรือคลี่คลายปัญหาและความเสี่ยงเหล่านั้นโดยวิธีต่างๆ ตามแนวคิดด้านการจัดการของผู้ประกอบการพยาบาลอิสระ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวคิดและแนวทางในการบริหารจัดการสำหรับผู้บริหารทางการพยาบาลและพยาบาลวิชาชีพในการประกอบการพยาบาลอิสระ
2. เป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษาสำหรับพยาบาลวิชาชีพรุ่นหลังหรือสตรีที่ก้าวไปสู่การประกอบการพยาบาลอิสระ
3. เป็นข้อมูลพื้นฐาน สำหรับการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับผู้ประกอบการพยาบาลอิสระต่อไป
4. ผลการวิจัยที่ได้ทำให้สามารถนำไปพัฒนาบทบาทพยาบาลวิชาชีพที่สามารถขยายบทบาทก้าวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการพยาบาลอิสระและมีรูปแบบในทางปฏิบัติหรือลักษณะที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย